

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

Son 1/S. Jild 4.

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/1 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолiddиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сейтов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

МУНДАРИЖА**07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ**

<i>Fayziyev O'rinboy Toshmuhammad o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJIGA EGA BO'LGAN INSONLARNI IJTIMOIIY HIMOYALASH SOHASIDAGI ISLOHOTLAR	9-16
<i>Эсонов Зиёдбек Юлдашевич</i> ФАРФОНА ВОДИЙСИ МИНГ ЎЗБЕК УРУФИ МАНБАЛАРИ ТАРИХИДАН	17-22
<i>Rajarov Mardonbek Qosimboy o'g'li</i> AFRIG'IYALAR SULOLASI TARIXINING TURK TILLI TADQIQOTLARDA YORITILISHI	23-26
<i>Исмоилова Нигорахон Усмонжановна</i> НАЛИВКИН И ЕГО СВЕДЕНИЯ О ТУЗЕМНОЙ ЖЕНЩИНЕ	27-34
<i>Мирхакимова Феруза Холдоржон кизи</i> ВЗГЛЯД В ИСТОРИЮ МЕМОРИАЛЬНОГО МУЗЕЯ САДРИДДИН АЙНИ	35-40

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Zhao Rong</i> RESEARCH ON THE CONSTRUCTION OF CORE CURRICULUM STANDARDS FOR CROSS- BORDER E-COMMERCE MAJORS BASED ON HIGHER VOCATIONAL EDUCATION IN INNER MONGOLIA	41-48
<i>Husanboyev Sadafbek Yorqinjon o'g'li</i> FARG'ONA VILOYATIDA AGROTURIZM FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA RESURS SALONIYATINI VAHOLASH	49-58
<i>Malikova Gulhayo Turdali qizi</i> TIJORAT BANKLARDA INVESTITSION FAOLIYAT TAHLILI	59-64
<i>Maxmudov Anvarjon</i> SOLIQ HUQUQBUZARLIKLARINI TARKIBI, SHAKLLANISH MANBALARI VA ULARNI IQTISODIY MOHIYATI	65-75
<i>Мухитдинов Ахрор</i> РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТДА ЯГОНА МАРКАЗЛАШГАН ДИСПЕТЧЕРЛИК ХИЗМАТИНИНГ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШ УСУЛЛАРИ	76-82
<i>Jurayev Xusan Atamuratovich</i> KORXONANI MOLIYAVIY SOG'LOMLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	83-89
<i>Butunov Shaymardan Berdiyrovich</i> NOANIQLIK ORQALI HARAKAT QILISH: IQTISODIY BEQARORLIK SHAROITIDA MOLIYAVIY TAHLIL	90-96
<i>Islomova Mohlaroyim Inomjon qizi, Ortiqova So'g'diyona Abdusodiq qizi, Abdurahimova Zulhumor Azimjon qizi</i> TURIZM XIZMATLAR SOHASIDA RAQAMLI TEXNANOLOGIYALARNI QO'LLASH	97-103
<i>Содиқов Анвар</i> ЎЗБЕКИСТОН ЭКСПОРТ САЛОҲИЯТИ ИСТИҚБОЛЛАРИНИ КЎП ОМИЛЛИ ЭКОНОМЕТРИК МОДЕЛЛАР АСОСИДА БАҲОЛАШ ВА МУҚОБИЛ СЦЕНАРИЙЛАРИНИ АНИҚЛАШ...	104-116

Norov Asror Egamberdiyevich, Fazliddinov Shohruh Shamsiddinovich
O'ZBEKISTONDA DOKTORANTURA FAOLIYATI YO'LGA QO'YILGAN OLIY TA'LIM VA ILMIY
TADQIQOT MUASSASALARI 117-122

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Эшонкулова Нуржахон Абдужабборовна
ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТЛАРИДА ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ:
ИЖТИМОЙ-ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛ 123-130

Khalilova Shakhlo Abdurashitovna
IBN SINA AND HIS CONTRIBUTION TO SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION: RETHINKING
THE HERITAGE OF EASTERN THINKERS 131-136

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Saidov Hakim G'ofurovich
VATANPARVARLIK VA MILLIY G'URURNING FALSAFIY KATEGORIAL NEGIZLARI 137-141

Jabborov Jamshid Azimovich
MA'NAVIY EHTIYOJLAR JAMIYAT MA'NAVIY HAYOTINING TARKIBIY QISMI
SIFATIDA 142-148

Coatov Fayram
БАЙРАМЛАР – МИЛЛАТНИНГ ОЛИЙ ҚАДРИЯТИ 149-156

Raxmatova Xolidaxon Xolikovna
NAQSHBANDIYLAR EHTIROMIGA SAZOVOR BUYUK ZOT 157-161

Wang XiaoYu
AN ANALYSIS OF THE MYTHICAL PATTERNS IN ULYSSES FROM THE PERSPECTIVE OF
ARCHETYPE THEORY 162-170

Mamadkulova Kamila Abdukhalikovna
FEATURES OF 19th CENTURY LITERATURE: ROMANTICISM AND REALISM 171-175

Aripova Saodat Taxirovna
INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA KONCHILIK LEKSIK BIRLIKLARINING LEKSIK-SEMANTIK
XUSUSIYATLARI 176-181

Xudoyqulov Behzod Abbosovich
ITALYAN TILIDAGI FRAZEOLGIK IBORALAR TARJIMASI VA ULARNING O'ZBEK TILIDAGI
EKVIVALENTLARI 182-187

Mavlonova Gulnora Abdig'ani qizi
ADABIYOTDA QO'LLANILGAN EVFEMIZMLAR (ROMAN VA SHE'RIYAT) MISOLLAR
BILAN 188-192

Tuxtayeva Dildora Zokirovna, Izzatilloeva Sevinch Nusratilloevna
INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA "YAXSHILIK" KONSEPTINI IFODALOVCHI MAQOLLARNING
MILLIY-MADANIY XUSUSIYATLARI 193-197

Djurayeva Orzigul Gafurovna
QAXXOR BAXSHI RAHIMOV IJODINING O'RGANILISHI 198-204

Gafarova Shahnoza Hayrullayevna
TIL VA TA'LIM: MUAMMO VA YECHIMLAR 205-209

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР*Исломқулова Шоҳсанам Ваҳобжон қизи*ВРАЧНИНГ КАСБИЙ ЖАВОБГАРЛИГИНИ СУҒУРТА ҚИЛИШНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ
ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ОМИЛЛАРИ ВА ЗАРУРИЯТИ 210-215*Sarvinov Sunnatillaeva*PROCEDURAL CHALLENGES IN THE REGULATION OF ABUSE OF DOMINANT POSITION IN
UZBEKISTAN 216-222**13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ***Soliev Ibodulloxon Ismatullayevich*FACTORS AFFECTING THE EFFICIENCY OF REFORMS IN THE MANAGEMENT SYSTEM OF
HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 223-233*Shokirov Po'lat*TALABALARGA ATLETIK GIMNASTIKA MASHG'ULOTLARINI JOZIBADORLIGINI OSHIRISHING
USLUBIY ASOSLARI 234-238*Begmatova Dilnoza Muxtarovna*JAHON MIQYOSIDA TA'LIM JARAYONI SUBYEKTLARIDA MADANIY IMMUNITETNI
SHAKLLANTIRISH TENDENSIYALARI 239-243*To'rayev Panji To'xtayevich*MILLIY KURASH MASHG'ULOTLARIDA UMUMIY JISMONIY TAYYORGARLIKNI TASHKIL
ETISH VA SHAKLLANTIRISH 244-248*Axmedova Nafisa Isaxodjayevna, Azamatov Abdullo Isaxo'ja o'g'li, Lutfullina Rumiya Anvarovna*
OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA JISMONIY TARBIYA VA SPORT FAKULTETLARI TALABALARI
UCHUN ANTIDOPING QOIDABUZARLIKLARINING OLDINI OLISH MEXANIZMINI

YARATISH 249-256

*Egamberdiyev Javlonbek*TA'LIM MUASSASALARIDA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLARNI TASHKIL QILISH VA UNING
ILMIY-USLUBIY ASOSLARI 257-260*Kenjaboev Abdisalim Erkaboevich*ZAMONAVIY TA'LIM- TARBIYA JARAYONIDA PEDAGOGIK RAHBARNING
KOMPETENTLIGI 261-265

Эсонов Зиёдбек Юлдашевич

Кўқон давлат педагогика институти
Тарих кафедраси катта ўқитувчиси, PhD

ФАРҒОНА ВОДИЙСИ МИНГ ЎЗБЕК УРУҒИ МАНБАЛАРИ ТАРИХИДАН

Аннотация. Мазкур мақолада Фарғона водийси худудида истиқомат қилган минг ўзбек уруғи тарихи ҳақида маълумот берувчи айрим манбалар таҳлил этилган. Асосий эътибор бундай манбалар таркиби, улардаги муҳим маълумотларни кўрсатиб беришга қаратилган. Минг ўзбек уруғининг Фарғона водийсига кириб келиш даври, ўрнашган худуди ва сиёсий саҳнага чиқиши тўғрисида ҳам фикр мулоҳазалар билдирилган.

Калит сўзлар. Фарғона водийси, минг ўзбек уруғи, тарихий манбалар, қўлёзма асарлар, илмий тадқиқотлар, архив манбалари, минглар миграцияси, сиёсий ҳаётдаги роли.

Esonov Ziyodbek Yuldashevich

Kokand State Pedagogical Institute
Senior Lecturer of the Department of History, PhD

FROM THE HISTORY OF FERGANA VALLEY SOURCES OF MINGES UZBEK CLAN

Abstract. This article analyzes some sources that provide information about the history of minges Uzbek clans that lived in the Fergana Valley. The main attention is focused on the content of sources, showing the information in them. Opinions were also expressed about the period of arrival of the minges Uzbek clan in the Fergana Valley, the area they settled and their appearance on the political scene.

Key words: Fergana Valley, minges Uzbek clan, historical sources, manuscript works, scientific research, archive sources, migration of minges, role in political life.

Эсонов Зиёдбек Юлдашевич

Кокандской государственной педагогической институт
Старший преподаватель кафедры Истории,
PhD

ИЗ ИСТОРИИ ИСТОЧНИКОВ УЗБЕКСКОГО РОДА МИНГ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ

Аннотация. В данной статье анализируются некоторые источники, содержащие сведения об истории узбекского рода минг, проживавших в Ферганской долине. Основное внимание уделяется на содержанию таких источников, показывая в них важную информацию. Также были высказаны мнения о периоде прихода узбекского рода минг в Ферганскую долину, территории их заселения и появления на политической сцене.

Ключевые слова: Ферганская долина, узбекская рода минг, исторические источники, рукописные произведения, научное исследования, источники архива, миграция мингов, роль в политической жизни.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI2Y2024N02>

XIX аср охири – XX аср бошларидаги Марказий Осиё халқлари тарихини илмий асосда батафсил тадқиқ этишда Фарғона водийси халқлари тарихини, ушбу минтақадаги аҳоли этник тарихи, манбалари билан боғлиқ масалаларни ўрганиш долзарб масалалардан бири ҳисобланади. Бунда мазкур илмий мавзуга доир Фарғона водийсида яшаб келган ва ўрганилаётган даврда минтақа сиёсий ҳаётида муҳим роль ўйнаган яъни, Қўқон хонлиги ҳукмдорлари мансуб бўлган минг ўзбек уруғи тарихи, бу мавзунини ёритган манбалар устидаги тадқиқотлар ҳам муҳим аҳамиятга эга. Чунки шунда биз 92 ўзбек уруғ-қабилавий таркибидан жой олган мазкур этник гуруҳнинг Фарғона водийсида ўрнашиши, сиёсий саҳнага келгунга қадар ижтимоий муносабатлари ва сиёсий ҳокимиятга келиши билан боғлиқ масалалар тўғрисида кенгроқ тасаввурга эга бўлиш мумкин.

Марказий Осиё, жумладан Фарғона водийси тарихига оид қатор тарихий манбаларда минтақада яшаган халқларнинг сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ва маданий ҳаёти ҳақида маълумотлар берилган. Айнан мазкур маълумотлар қаторида, Марказий Осиё халқлари тарихида муҳим роль ўйнаган йирик ўзбек уруғ-қабилаларидан бири минглар тарихига оид баъзи маълумотлар учрайди. Гарчи бу маълумотлар қисқа бўлсада, ўша давр водий аҳолисининг жумладан, минг ўзбек уруғининг ҳаёти, этник хусусиятлари ҳақида тасаввурга эга бўлиш имконини беради. Аввало шуни таъкидлаб ўтиш ўринлики, минглар этник гуруҳи Марказий Осиё туркий халқларини шаклланишида фаол иштирок этган уруғ-қабилалардан бўлиб, минглар кўплаб манбаларда зикр қилинган. Бундай манбалар сирасига қўлёзма ва нашр этилган тарихий манбалар, даврий матбуот материаллари ва илмий тадқиқотчилар асарларини мисол келтириш мумкин.

Ушбу этник гуруҳ ҳақида дастлабки муҳим маълумотларни берувчи манбалардан бири фарғоналик мулла Сайфиддин Ахсикентий ва унинг ўғли Нур (ёки Наврўз) томонидан битилган XVI асрга оид “Мажмуаи ат-таворих” (“Тарих жамланмаси”) асари ҳисобланади. Муаллифлар “Таворихи Моғолия” ва “Таворихи зубдат ал-Башар” қўлёзмаларига асосланиб XIV аср охири ва XVI аср бошидаги Косондаги ижтимоий-сиёсий жараёнлар, шайхлар табақаси ҳаёти, энг асосийси бу манбада Марказий Осиё халқлари шаклланишида муҳим роль ўйнаган 92 ўзбек уруғ-қабилалари ҳақида жумладан, минглар қаторида, юз, қирқ, жалойир, сарой, қўнғирот ва бошқа кўплаб уруғ-қабилалари тўғрисидаги маълумотлар ўрин олган [10; 28-б]. Бугунги кунда бу асарнинг Москва, Санкт-Петербург, Бишкек ва бошқа жойларда сақланаётган 6 та нусхаси маълум. Шундай қимматли манбалардан яна бири “Насабномайи ўзбек” ҳисобланади. Тадқиқотчи Ҳ. Дониёровни таъкидлашича асарнинг Жомбой, Ургут, Булунғур, Каркез (Ғаллаорол), Боёвут каби кўплаб нусхалари мавжуд. Бу ўринда “Асомийи наваду ду фирқайи ўзбек” (“Тўқсон икки ўзбек фирқасининг номлари”) номли қўлёзма манбаси ҳам муҳим аҳамиятга эга [11; 183-б; 132-133-б]. Эътиборли томони бу манбаларда келтирилган туркий уруғ-қабилалар номлари Марказий Осиёдаги деярли барча этнослар таркибида мавжуд эди. Бу жиҳатдан ушбу манбалар минтақа халқлари этногенези масаласи тадқиқида катта аҳамият касб этишини тасдиқлайди.

Фарғона водийси минглари тўғрисидаги муҳим манбалардан яна бири бу XIX асрда яшаган Қўқонлик тарихчи Аваз Муҳаммад Мулла Муҳаммад Аттор Хўқандийнинг “Тухфат ат-таворихи хоний” (“Тарихнинг шоҳона тухфаси”) асари ҳисобланади. Тарихчи

XIX асрнинг бошлари – 70 йиллари оралиғида Қўқон хонлиги ҳудудида яшаган. Муаллиф ўз асарида Қўқон хонлигининг XVI асрдан XIX асргача бўлган тарихи, савдо-сотиқ, бозор муносабатларига оид қизиқарли маълумотлар қаторида туркий қабилалари, хусусан 92 ўзбек уруғи рўйхатида келтирилган юз, қирқ, ўнг, ўнгажит, жалоир, қўнғирот ҳамда минг ўзбек уруғи тўғрисида ҳам муҳим маълумотлар берган [9; 1-б].

Минг уруғи тарихини ўрганишда “Қитмир” ёки айрим адабиётларда “Китмир” номи билан танилган қўлёзма манбаининг ҳам ўрни муҳимдир. Бу манба, ундаги ўзбек уруғларининг рўйхати 1963 йил Жиззах вилоятининг Ғаллаорол туманида топилган бўлиб, унда “Тўқсон икки бов ўзбек уруғининг баёни” келтирилган. Ушбу рўйхат тадқиқотчи Х. Дониёров томонидан 1968 йил “Гулистон” журналининг 11-сонидан эълон қилинган.

Минг ўзбек уруғи ҳақида айрим архив манбаларида ҳам муҳим маълумотлар мавжуд. Жумладан, XX аср бошида Бухоролик олим Садр Зиё ўзбек уруғлари яъни, манғит, юз, қирқ, найман, хитой, қипчоқ, баҳрин, бурқут, минг уруғлари тўғрисида маълумотлар беради. Эътиборли томони у бу мавзуга оид муҳим архив манбасининг ўзи тўғрисида ҳам қимматли маълумотларни ёзиб қолдирган [12; 229-б; 231-б].

Ўзбек уруғ-қабилалар тўғрисидаги манбаларни йиғиш билан шуғулланган А.А. Диваев Тошкент вилоятидан муҳим маҳаллий манбаларни тўплайди, ҳужжатларни илмий нашрга тайёрлаб “Туркестанский ведомости” газетасида нашр этади. Жумладан, у ўзбек уруғлари қўнғирот, минг, жуз, қирқ, ўнгут, жалоирлар ҳақида муҳим маълумотларни бериб ўтган [5; 1-б].

Марказий Осиё халқлари тарихи билимдони Ч. Валихонов тадқиқотларини ҳам шу мавзудаги муҳим изланишлар маҳсули деб айтиш мумкин. Хусусан, у ўз асарида туркий минг қўнғирот, юз, қирқ, ўнгачи, жалойир, сарой уруғ-қабилалар хусусида маълумот берган [2; 553-б]. Минг ўзбек уруғи Марказий Осиё, шу жумладан Фарғона водийси сиёсий ҳаётида муҳим роль ўйнаган бўлиб, ушбу этник гуруҳ тўғрисида хилма-хил маълумотлар берилган.

Минг ўзбек уруғи тўғрисидаги манбалар таҳлили ушбу этник гуруҳнинг ўрта асрлардаги миграцияси, этник хусусиятлари ҳақида ҳам муҳим хулосалар қилишга имкон беради. Чунончи, минг этник гуруҳини Мовароуннаҳр, жумладан Фарғона водийсига кириб келиши хусусида ҳам ушбу манбаларга таянган ҳолда айрим мулоҳазаларни билдириш мумкин. Жумладан, таниқли тадқиқотчи А. Асқаров XIV-XV асрлардаёқ Дашти Қипчоқдан Мовароуннаҳрга туркий чорвадор уруғ-қабилалар жалойир, орлот, найман, манғит, қўнғирот, минг, қушчи ва бошқа уруғ-аймоқлар кириб келганлигини таъкидлайди [1 ; 378-б]. Бундай тарихий жараёнда табиий миграциялар асосий роль ўйнаган. Бу жараён бир неча асрлар давомида юз берган. Хусусан, Фарғона водийсида узоқ йиллар илмий изланишлар олиб борган С.С. Губаева ўзбек уруғ-қабилаларидан қарлуқ, яғмо, чигил, ашпар, халач, чоғроқ, қовчин, жалоир, барлос, найман, хитой, қирқ, чурос, қанғли, баҳрин, норин, тоғой, дуғлат, утарчи, арғун, балиқчи, мингларни Фарғона водийсида истиқомат қилган деб кўрсатади [4; 49-60-б]. Уни таъкидлашича, ушбу номлари келтирилган қабилаларнинг катта қисми Фарғона водийси шароитида Дашти Қипчоқ ўзбеклари кўчиб ўтгунга қадар ўтроқлашиб бўлган эди [3; 31-32-б].

Ушбу мулоҳазани баъзи маҳаллий фольклор манбалардаги маълумотлар ҳам тасдиқлайди. Жумладан, Олтин Бешик ривоятига кўра 1512 йилда Бобур Самарқанддан Фарғона орқали Ҳиндистонга кетиши пайтида ҳомиладор хотинларидан бирини хизматкор ва зийнатланган бешик билан қолдиришга мажбур бўлади. Бу ҳудудда эса мазкур даврда яримўтроқ ўзбек уруғларидан қирқ, қипчоқ, қирғиз, минглар истиқомат қилган. Кейинроқ малика фарзанд кўргач, уни фарзанди ва ўзи минг уруғи овулига жойлаштирилган. Унга Олтин Бешик исми берилган. Олтин Бешик вояга етгач ҳар бир қабиладан бир қизга уйланади. Унинг минг уруғидан бўлган катта хотини ўғил фарзанд кўради ва унга Тангриёр деб исм қўйилган. Олтин Бешик 1545 йилда вафот этади. У бий унвонида минг қабила сардори бўлиб етишади. Ушбу фактлар ҳали илмий жиҳатдан тўла ўз тасдиғини топмаган бўлсада, ундаги минг этник уруғининг шайбонийлар келгунга қадар ҳам водийда ўрнашганликларига доир маълумотлари биз учун муҳим аҳамиятга эга.

Водий мингларининг этник хусусиятлари тўғрисида фикр билдирадиган бўлсак, дастлаб улар ҳам Дашти Қипчоқдан келган бошқа туркийгўй кўчманчи қабилалар сингари туркий тилнинг қипчоқ ва ўғиз лаҳжасида сўзлашган десак хато бўлмайди. Мовароуннаҳр тубжой туркийгўй аҳолиси эса қарлуқ-чигил лаҳжасида сўзлашганлар. Кейинчалик қипчоқ ва ўғиз лаҳжаларида сўзлашувчи қабилалар, шу жумладан, минглар ҳам ўтроқ ҳаётга ўтганлар ва маҳаллий тубжой аҳоли билан аралашиб, қоришиб кетадилар. Улар ҳам Мовароуннаҳрнинг барча қадимий туркий қавмлари каби қарлуқ-чигил лаҳжасида сўзлашишга ўтадилар. Уларнинг қиёфаси ҳам Дашти Қипчоқ ўзбекларининг антропологик типи каби жанубий Сибир типини эслатиши табиий эди. Улар Ўрта Осиё аҳолисига қоришиб кетиши натижасида маҳаллий ўзбеклар антропологик қиёфасида мўғулбашара этник гуруҳлар қатлами қалинлашди. Шунга қарамай улар шаклланган ўзбек халқини, жумладан водий аҳолиси этник таркибини, қиёфасини ўзгартириб юбора олмаган.

Тарихий манбаларда минг ўзбек уруғига мансуб аҳоли вакиллари Қўқон шаҳри атрофидаги Деҳқонтўда, Тарғова, Чомошбий, Пиллахона, Жоникент, Тўқайтепа, Пиртак, Тепакўрғон, Қайнар, Сарой, Тўрайғир қишлоқларида истиқомат қилганлари акс этган [8; 165-166-б].

Шу ўринда таъкидлаш ўринлики, уларнинг бадавлат табақаси вакиллари XVI – XVIII асрларда Мовароуннаҳрда ўз қабилавий этник номларини сақлаб қолган ҳолда, яримўтроқ ҳаёт кечирганлар. Кўчманчи ўзбекларнинг давлатманд аслзодалари шаҳарларга жойлашдилар ва мамлакат сиёсий ҳаётида ҳукмронликни қўлга киритиб, маҳаллий аҳоли билан аста-секин қариндошлашиб, ўтроқ ҳаёт кечири бошлаганлар.

Жумладан, XVIII аср бошида Фарғона водийсида минг ўзбек уруғи вакиллари бошқа уруғларга нисбатан мавқеи юқори бўлиб, улар томонидан Қўқон хонлигига асос солинади. Бу тарихий воқеа-ҳодисалар тафсилотлари тарихий манбаларда ҳам ўз аксини топган.

Бу минтақада улар сиёсий ҳаётда фаол роль ўйнаганлигини тарихий манбалар тасдиқлайди. Тарихчи Мулла Олим Маҳдумҳожининг “Тарихи Туркистон” асарида қуйидаги маълумотлар берилган: “Тарғовага Жанкат, Пилахон, Тўфонтепа, Партак, Тепакўрғон, Қайнар ва бошқа жойларнинг оқсоқол, аслзода одамлари тўпланиб, Ашурбекнинг ўғлини хон қилиб сайлашга қарор қилдилар.» Демак XVIII аср бошида

ушбу қишлоқлар аҳолисини бизнингча асосан ўтроқлашган минг ўзбек уруғи вакиллари ташкил этар эди. Минг уруғининг етакчи оқсоқоли Ашурқулибийни сиёсий ҳокимиятга келиши тўғрисида тарихчи Мирза Олим Мушрифнинг “Ансоб ус-салотин ва таворих ул ҳавоқин” асарида қуйидаги маълумотларни учратамиз: “... Ҳалойиқни иттифоқи билан Ашурқули оталиқ отасини маснадиға ўлтирди. Бир неча йил ҳукумронлик қилиб, оламдин ўтди. Андин Шоҳруҳбий ёдгор қолди. Тахти салтанатда ўлтириб ўн уч йил подшолиғ қилиб, қирқ ёшда оламдан ўтди” [7; 7-б]. Шунингдек бундай маълумотлар Исьҳоқхон Ибратнинг “Фарғона тарихи” асарида ҳам келтириб ўтилган. Жумладан, : “... Шахруххон асрида хонлик шуҳрати бутун бўлиб, Хўқанд пойтахт ўлиб, ўзидан ҳазрати Одамгача насабини исбот қилуб, муассиси салтанат бўлиб, аждоди хавоқини Хўқанд катта муассаси тибён бўлган экан”.

Мазкур даврда Фарғона водийсидаги минг ўзбек уруғининг мавжуд нуфузи тўғрисида аниқ маълумот олиш мушкул. Чунончи, аҳоли нуфузи тўғрисида юртимизда дастлабки ёзма маълумотлар юзага келган XIX асрга келганда, улар ўзбек халқи таркибига қоришиб кетган эди. Фақат бу даврда Россия империяси Туркистон ўлкасига қарашли Фарғона вилоятида XIX асрнинг иккинчи ярмида яшаган умумий аҳолининг 9,8 % (153 780 нафари)ини яримкўчманчи, яримўтроқ ўзбеклар ташкил этганлиги тўғрисидаги маълумотни келтириш мумкин холос.

Турли уруғ – қабилавий тузилишига эга бўлган яримкўчманчи ўзбекларнинг водийдаги умумий сони эса ўша давр статистик маълумотларига кўра 215 000 дан ортиқ бўлмаган [6; 62-б; 29-б]. Ушбу яримкўчманчи ўзбеклар ўз таркибида бир қатор субетносларни бирлаштирган бўлиб, улар орасида турк, қипчоқ, юз, минг, қурама каби этнографик гуруҳлар Фарғона водийсида сон жиҳатидан бошқа субетносларга қараганда кўпчилиқни ташкил этган.

Республикамизда минг ўзбек уруғининг вакиллари Самарқанд шаҳри атрофида, хусусан Ургут туманида шунингдек, Афғонистоннинг Балх шаҳри атрофларида ўрнашганлиги маълум. Самарқанд вилоятининг Каттакўрғон туманида Катта Минг, Кичик Минг, шу вилоятнинг Иштихон туманида ҳамда Қашқадарё вилоятининг Китоб туманларида Минг топонимага эга қишлоқлар учрайди. Минглар топониби билан аталувчи қишлоқлар Фарғона водийсининг Кўқон шаҳри атрофларида ҳам учрайди. Дарҳақиқат Минг топониби бугунги кунга қадар Фарғона вилояти Данғара туманида Катта Минглар, Кичик Минглар тарзида мавжудлиги бу фикримизни тасдиқлайди.

Бир сўз билан айтганда, Фарғона водийси минг ўзбек уруғи тўғрисидаги манбалар тадқиқи Марказий Осиё халқлари тарихини ўрганишда муҳим ўрин эгаллайди. Чунки ушбу масалани тўғри ечими Марказий Осиёдаги халқлар этник тарихи, халқлар миграцияси, тарихий топонимикаси, ўзаро этномаданий алоқалари ва этнослар давлатчилик масалаларини кенг миқёсда тадқиқ қилинишида янги хулосаларга келишга олиб келади.

Adabiyotlar/Literatura/References

1. Ахмедов Б. Ўзбекларнинг этник тарихини ўрганишда қўлёзма манбаларнинг роли // Тарихдан сабоқлар. – Т.: 1994.
2. Валихонов Ч. Собрание сочинений в 5- ти томах. Т. 1. – Алма-Ата:1961.

3. Губаева С.С. Население Ферганской долины в конце XIX – начале XX века. (Этнокультурные процессы). – Т.: 1991.
4. Губаева С.С. Этнический состав населения Ферганы в конце XIX – начале XX вв. – Т.: Фан, 1983.
5. Диваев А.А. О происхождении узбеков // – ТВ. № 97. 1900.
6. Материалы к характеристике народного хозяйства в Туркестане. Ч. I. Отд. 1. – СПб. 1911. – С. 62. Ч. II. Отд. 1. Таблицы. – С. 29.
7. Мирза Олим Мушриф “ Ансоб ус –салотин ва таворих ул ҳавоқин”. – Т.: 1995.
8. Набиев Р.Н. Из истории Кокандского ханства. – Т.: 1973.
9. Россия ФА Шарқшунослик институти Санкт- Петербург бўлими фонди. Қўлёзма рақами № С 440. 360 варақ.
10. Россия ФА Шарқшунослик институти Санкт-Петербург бўлими фонди. Қўлёзма рақами № 667. // Материалы к этнической истории населения Средней Азии. – Т.: Фан, 1986.
11. ЎзРФА Шарқшунослик институти фонди. Қўлёзма рақами №1330. Биринчи асар учун 183 а/б; Иккинчи асар учун 1326/133а саҳифалари.
12. ЎзР ФА Шарқшунослик институти қўлёзмалар фонди. Қўлёзма рақами № 2193/11. вв. 229 а, 231 а.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/1 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).